

HET MALLE

LUCHTKASTEEL

van

JAN LEYTEN

Brandon Pers 1974

INHOUD

PROFANE GEZICHTSPUNTEN

Praten in de keuken	1
Bridgen in de huiskamer	1
Bidden in de kerk	2
Death of the salesman's wife	2

CONTRAPUNTEN [eerste reeks]

Icarus in Etten	3
Ondicht	4

METAFYSISCH GEZICHTSPUNTEN

Geloof	5
Hoop	6
Liefde	7
Berouw	8

CONTRAPUNTEN [tweede reeks]

Oorlog	9
Vrede	10
Oorlog noch vrede	11

DEMOKRATISCHE GEZICHTSPUNTEN

;	12
:	13
?!	14

CONTRAPUNTEN [derde reeks]

Naar hun moeder zoekend	15
Naar vader op weg	16

In eerbiedige nagedachtenis aan

Mattheus Verdaasdonk en Frans Babylon, dichters.

PRATEN IN DE KEUKEN

De man begint onder de afwas
uiteen te zetten, wat hij Kafka's
ontluisterings - psychose noemt
vandaag - de - dag te veel verbloemd.

Zowat na zeven argumenten
is alles schoon. En buiten lente.

BRIDGEN IN DE HUISKAMER

De kaarten zijn weer rondgedeeld.
Dertien voor elk. Haar partner geeuwt.
Doch zij, met haast verstikte stem
biedt ademloos opnieuw: klein slem.

Maar wat haar nu niet meer verraste
was dat hij op dat bod wéér paste.

BIDDEN IN DE KERK

Twee mannen knielen naast elkaar
en kijken onverschillig naar
de stam-vader, de priester-man
die brood in God veranderen kan.

Maar als zij heengaan, bidden beiden:
'Verlos mij, Heer. Ik ben een heiden'.

DEATH OF THE SALESMAN'S WIFE

De man, die laat is thuisgekomen
ziet, dat geen stof is afgenomen.
Hij slaat een kruis en dooft het licht.
De buurvrouw talmt met het bericht.

Maar hoor! De kleine burgerman
bidt wenend: in memoriam.

ICARUS IN ETTEN

[Ter herdenking van de eerste, méér dan half mislukte vliegtocht boven nederlands grondgebied]

Het dak der aarde leek te sterk.
Wel stegen vogels het te boven
om neerwaarts dalende te loven
wat schoons zich voordeed aan het zwerk,
maar loodzwaar bond de zwaartekracht
de vleugelloze mens hieronder,
want niemand haalt de hemel zonder
geloof in meer dan domme-kracht.

Zoals van 't kind de eerste stap
meer vreugd verwekt dan latere schreden
-de ouders roemen het met reden
en sporen 't aan met handgeklap-
zo was het malle luchtkasteel
waarmee graaf de Lambert in Etten
de grens der wereld kwam verzetten
een onherhaalbaar pronkjuweel.

Ook wat verbeelding moeizaam vormt
was in zijn oorsprong aardgebonden
-vormloze steen uit donkere gronden -
totdat de geest het werk doorstormt
en leven instort in fossielen
en vleugels geeft aan dode zielen.
Want niemand haalt de hemel zonder
onafgelaten hoop op wonder.

ONDICHT

Wie triestig is en levenszat
het steken voelt achter zijn ogen,
wie door de wijsheid werd bedrogen
en dorst houdt bij 't geledigd vat,
die raakt voor andere dingen klaar
welke te min zijn min verkregen
wijl hij in onmin was gelegen
met de essentie hier en daar:

de tafel, waar de kinderen eten,
de kamer, waar de koffie wacht,
het grote bed van iedere nacht,
dat wel gedeeld, niet toegemeten
de existentie klaar omvat:
de man, die bij zijn vrouw gelegen
lacht om de zwervers allerwegen,
die triestig zijn. En levenszat.

GELOOF

Van de bemanning heeft vannacht
malle marijn de hondenwacht.
Hij tracht zijn angst de baas te blijven
door met zichzelf de spot te drijven.

Als de wind lijkt aan te zwellen
gaat hij zijn eigen stappen tellen,
en als de schuit begint te kreunen
fluit hij de laatste vissersdeunen.

Ze hebben hem te vaak gepest,
de schipper en de hele rest.
Hij zal alleen dit noodweer klaren,
hij heeft al zeven jaar gevaren.

De zee spoelt over 't scheepsdek heen.
Malle marijn blijft koud als steen.

De kranten melden hedenmorgen,
dat alle lijken zijn geborgen.

HOOP

Er is, zo sprak hij, niets te koop
in deze winkel dan wat hoop.

Geloof is lang reeds uitverkocht
en liefde lijkt niet erg gezocht.

De omzet is zelfs toegenomen
na de ontdekking van de dromen,
maar het produkt heeft minder waarde
door een teveel aan valse aarde.

's Nachts sluipen hier tersluiks naar binnen,
die overdag hun rijkdom winnen.
Verzadigd heen gaat niemand zonder
-diep weggeborgen - hoop op wonder.

Hoe gul ik ook distribueer,
zij komen spoedig -zonder- weer.

LIEFDE

Behoedzaam als een bange dief
schrijft zij haar eerste liefdesbrief,
maar 't hart ontvonkt aan ieder woord
waarin het eindeloos enzovoort
der daagse dingen die gebeuren
zich tot haar liefde op moet beuren:

de kousen, die zij heeft gekocht
en de vriendin, die is verzocht,
het boek, dat juist is uitgelezen,
het broertje van de griep genezen,
en dat ik altijd van je houd
al word je honderd jaren oud.

Voor oorlog, pest en watersnood
en voor de strijd om 't daaglijks brood,
spaar, smee ik U, die zo volkomen
in deze droom zijn opgenomen.

BEROUW

De kachel ploft bij tussenpozen
als achtergrond van 't zondig kozen
en door de straat weergalmt gedwee
het drenzend deuntje van de zee.

In menig woonhuis hier ter stede
werd eens de rozenkrans gebeden:

[een harde stem sloeg keer op keer
op een veelstemmig gonzen neer
en vloeide weer gelaten samen
tot aan het overwoekerd amen]

voor de bekering van de russen
en tegen het wellustig kussen,
terwijl op straat twee zieke zatten
besloten er nog een te vatten.

De russen zijn nog niet bekeerd.
Wij hebben slechts wat afgeleerd.

OORLOG

[Nijmegen, 22 februari 1944]

De een trok een pruillip, die morgen.
De ander was zacht als een lam.
In hun winterjasjes verborgen
vertrokken zij met de tram.

Vroeg reeds vangt aan in dit leven
de eeuwige ommedool
naar wijsheid: wie kan haar geven?
Zij begint bij de kleuterschool.

Van blokken een toren bouwen,
van woorden het eerste gebed,
stilzitten, mond dichthouden,
het geheim van het alfabet.

Maar ze blijven inwendig geloven
aan iemand die alles kan,
als hij wil valt er speelgoed van boven,
daar zijn ze zeker van.

En ze denken, dat als ze groot zijn
eindelijk alles mag.
Ze schrikken niet van het nood-sein,
want het is klaarlichte dag.

Ze zien niet de zuster beven
en tellen van een tot honderd.
Pas als het gebeurt, zijn ze even,
als kinderen zo verwonderd.

De een trok een pruillip, die morgen.
De ander was zacht als een lam.

VREDE

Later herleefde in allen
geest van dispuut en beraad,
eerbied voor grote getallen,
afschuw van andermans kwaad.

Maar ieder, die in de dagen,
dat de doem der verdrukking week
en de vrijheid met gulzige vlagen
om de rouwende harten streek,
verbaasd van zichzelf moest gewagen:
Zie ik wàs dood en ik leef,
weet, dat wat toen werd herboren,
méér dan hijzelf is geweest.

OORLOG NOCH VREDE

Wakker geschrokken, voel ik hoe de nacht
zich ingekapseld heeft tussen de muren;
uit alle hoeken schijnt de angst te gluren:
er zal geen licht meer komen na vannacht.

Mensen van later, als ge soms eens leest
hoe in die tijd de moedigsten versaagden,
vaders hun zoon, vrienden hun vriend belaagden
en dat haast niemand toen gelukkig is geweest:
val dan, waar gij ook toeft: in de vergaderzaal,
op weg naar huis of met een schip op zee,
val op Uw knieën neer met deze beê:
Spaar, Heer, Uw volk. Zij hebben al betaald.

En vraag niet wat het was, zoek niet in teksten
vol schoolse lering naar wat ons beving,
maar weet alleen, dat toen aan ieder ding
de angst bleef kleven en het dan behekste.

— Zij waren minnaars en zij hadden lief
maar nimmer week de nacht of in zijn dromen
zag elk zich duizendmaal de liefste afgenomen
en zingend heengaan met de dood als dief.
En liepen zij soms met een vriend op straat,
men zag hen plotseling van angst verbleken,
als kregen zij vanuit elk huis een teken:
twee stappen verder en het is te laat.

En soms — maar nee, zoek ook in verzen niet,
wat wij bestrijden moesten en wat wij verwachtten,
maar zeg Uw kinderen, als zij ons verachten,
dat in die tijd de hemel ons verliet.

;

De komma-punt, in 't nauw gedreven,
peinst bitter over zijn bestaan:
waar kan ik eigenstandig leven,
waar vangt mijn kompetentie aan?
en waar begint machtsoverschrijding
ten overstaan van komma's taak?
- een ongezouten machtenscheiding
stelt mistoestanden aan de kaak -

Komma en punt door komma-punt
geïnviteerd voor interventie
slaan uit die situatie munt
voor een drie-machten-conferentie.

't Uiteindelijk communicé
- slechts door de meerderheid bezegeld -
gaat drie jaar later al in zee,
en heeft de zaak kordaat geregeld:

'Om moeilijkheden te vermijden,
als die, waarin men thans verkeert,
is - met goedvinden van ons beiden -
de komma-punt gelijkwideerd'.

:

De dubbelpunt - 't is eigenaardig -
beschouwt zichzelf als meerderwaardig.
Hoezeer men hem tot deemoed maant,
hij blijft godsgruwelijk verwaand:
'In het eentonig zinsverband
verkondig ik naar eigen trant,
als ik maar de geringste kans zie
een zaak van grote importantie.'

De hier omschreven grootheidswaanzin
kan punt noch komma langer aanzien.
Dies dagen zij in klare taal
de dubbelpunt voor 't tribunaal.

De dubbelpunt heeft door absentie
nog steeds geen weet van de sententie,
maar ieder die hem thans ziet staan
is met zijn droevig lot begaan:

Het vonnis bij verstek gewezen
verstaat: dat ieder bij het lezen
van dubbelpunt thans moet beloven
hem aan te zien als onderst-boven.

?!

Het vraagteken, beginselvast,
heeft met het uitroepteken last.
De kwestie is, om kort te gaan,
kunnen die twee wel samenstaan?

Het uitroepteken zonder normen
wil het probleem aldus misvormen,
dat wie de vraag met nadruk stelt
tot combinatie overhelt!

Maar als men alles wel beschouwt
is deze redenering fout:
men moet dan zonder strubbelen
het vraagteken verdubbelen!!

Gezien dit principiëel konflikt
wordt er gewogen en gewikt
en na afschuwelijke ruzie
komt men tot deze resolutie:

tot zuivering der atmosfeer
in ons taalkundige verkeer,
bepalen wij - zij het dan node - :
met nadruk vragen is verboden.

NAAR HUN MOEDER ZOEKEND

Hemels van toen en der vervoeringen
droomloze nachten: hoezeer waart gij
mìs-borenen, gedrochtelijk. Menigvoud
overspel, beloerd vanachter hagen
heeft U verwekt. Maar gij blijft onvoldragen.

Die, toen zij nederlag, reeds zonder hoop en glorie
het land der moederschoot verhuurde: waar, wanneer
in welk verkommerd huis stierf deze oude deern,
beroid en onberouwd, moeder der nederlagen?

Uw vader zoekt haar graf. Een pot met witte asters
onder zijn jas verstoppt, stapt hij bus in, bus uit.
De zon is steke-blind. De huizen staan te loeien.
Burgers tellen hun geld. Dit is de nieuwe tijd.

Hemels van toen, waar is Uw moeder heen?
Zie deze kleine man daar in die bus staan schreien,
één hand tegen zijn jas, en één hand aan de lus.

De bocht komt onverwacht. Hier is de stad voorbij:
één kerkhof is dit land. Daar ligt Uw moeder bij.

NAAR VADER OP WEG

['Thy servant in distress']

Vader, ik ben Uw dienaar. Neem mij terug.

De geur van het bestaan werd welhaast onverdraaglijk
in dit verrottend land. Zie hoe 't verwoestend water
de kelders binnenstroomt van onze burgerhuizen,
waar, éénhoog - naakt en wulps - die eertijds maagden waren
thans zonder vrees of vreugd hun meesterknecht behagen.

Uw dienaar, vader. Neem hem spoorlags terug.

De moederschoot voorbij naar het voltooid verleden.

Uw toekomst tegemoet - uw zinnelijk onwezen,
waar mijn bestaan begon, voor het zijn aanvang nam.